

Şâhnâme-i Sultan Murad III (1582-1588) Minyatürlü Yazmasındaki Topkapı Sarayı Tasvirleri*

*The Depictions of Topkapı Palace in the Miniatures of the Manuscript
Titled Şâhnâme-i Sultan Murad III (1582-1588)*

Mustafa ÇETİNASLAN**
Dilek BÜLBÜL***

Özet

Şâhnâme, İnan tarihinin destansı bir dille anlatıldığı edebî bir eser olmanın ötesinde dünya milletlerini etkilemiş tarih, edebiyat ve görsel sanatları buluşturan bir edebî tür halini almıştır. Osmanlı-İnan ilişkilerinin yoğunlaştığı 16. yüzyılda Osmanlı nakkaşhanesine giren şâhnâmelerin, kısa bir sürede önemli örnekleri üretilmiştir. Klasik Osmanlı minyatür üslubunun doğuşu olarak kabul edilen 16. yüzyılın minyatürleri diğer İslâm minyatürlerinin kalıpcı ve bezemeci anlayışından sıyrılıp gerçekçi ve yalın bir anlatım diline ulaşmış, bu süreçte şâhnâmeler de yeni bir görsel anlatım aracına dönüşmüştür. Bu araştırmada, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan ve Farsça şâhnâmelerin son örneği olan Şehinşâhnâme II adıyla da bilinen Şâhnâme-i Sultan Murad III adlı yazmanın Topkapı Sarayı'nı konu alan minyatürleri incelenmiştir (TSMK, Bağdat 200). Topkapı Sarayı'nın tarihine tanıklık eden bu minyatürler ışığında sarayı oluşturan mekânların mimari kurgusu ve günümüze ulaşmamış, ancak minyatürlerle varlığı kanıtlanan yapılar da mimari özellikleri açısından ele alınmıştır. Çalışmada Topkapı Sarayı'nın Adalet Kasrı, Alay Köşkü, Arz Odası, Bâbüssaade Kapısı, Divânthane (Kubbealtı), Yalı Köşkü ve saraya ismini veren Top Kapısı olmak üzere yedi ayrı mekân, 12 ayrı minyatüre göre tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Minyatür Sanatı, III. Murad, Şâhnâme-i Sultan Murad III, Şehinşâhnâme II, Topkapı Sarayı.

*Bu çalışma Doç. Dr. Mustafa Çetinaslan'ın danışmalığında hazırlanmakta olan "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde Bulunan B.200 Numaralı Şehnâme-i Sultan Murad III (1582-1588) Yazmasının Minyatürleri" konulu doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

**Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Kampüsü/ Konya. mchetinaslan@gmail.com, ORCID ID: 0000 0002 3095 1494.

***Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi/ Konya. dlkblbl@gmail.com ORCID ID: 0000 0003 4509 2861.

Abstract

Shahnameh, is not only a kind of work that narrates Iranian history in an epic language, but also has become a literary genre that brings together history, literature and visual arts influencing different nations across the World. In the 16th century, when the Ottoman-Iranian relations intensified, monumental examples of the Shahnamehs were produced in a quite short time in the Ottoman Nakkaşhane. The miniatures of the 16th century, which is considered as the origin of the classical Ottoman miniature technique, differentiated from the pattern-based and ornamental understanding of other Islamic miniatures, and gained a realistic and plain language of expression, during the course of which Shahnamehs ultimately turned into a new way of visual expression. In this research, we examine the miniatures depicting the Topkapı Palace in the manuscript titled Şâhnâme-i Sultan Murad III, also known as Şehinşâhnâme II, which is the last example of Persian shahnamehs. The manuscript is currently in the Museum of Topkapı Palace (TSMK, Bağdat 200). In this study, by analyzing these miniatures that exhibit the history of Topkapı Palace, we examine the architectural design of the places in the palace and the transformation these places have undergone until today. We also examined the architectural features of several structures that have not survived to the present day, but whose existence has been proven by miniatures. In accordance with these, we define 7 different places based on 12 different miniatures in the Topkapı Palace, namely the Tower of Justice, the Alay Pavilion, the Audience Chamber, the Gate of Felicity (Bâbüssaade Gate), Divanhane (Kubbealtı), the Yalı Pavilion and the Cannon Gate (Top Kapısı), which gave the palace its name.

Keywords: Miniature Art, III. Murad, Şâhnâme-i Sultan Murad III, Şehinşâhnâme II, Topkapı Palace.

Uygurlardan itibaren resim sanatı ile meşgul olan Türk milleti tarih, edebiyat ve ilim konulu kitaplarını minyatür ile görsel alana aktarmıştır. Böylece minyatürlü yazmalar, edebî metinleri görsellerle destekleyen birer sanat eserine dönüşmüştür. Selçuklu resim okulunda işlenen saltanatla ilgili konular, Osmanlı Devleti zamanında çok daha zenginleşmiş; sultanın tahta çıkışı (cülûs), savaşları, seferleri, elçi kabulleri ile bayram törenleri, çeşitli şenlikler ve sarayda geçen sahneler ayrıntılı olarak işlenmiştir. Bu bağlamda 13. yüzyılda ilk kez görselleştirilen Firdevsî Şâhnâme'si Türk minyatür sanatını etkileyen ve bu sanata yön veren bir çalışma olmuştur.

Şâhnâme, dünyanın yaratılışından Arap fethine kadar İran'ın bin yıllık tarihini, hükümdarlarını, kahramanlık hikâyelerini, efsanelerini ve geleneklerini anlatan manzum bir eserdir (Yurtsever, 2009, s. 27). Firdevsî tarafından hazırlanan Şâhnâme'nin ilk redaksiyonuna muhtemelen 370/980 veya 380/990 yılında başlanmış ve 408/1018 yılında son şekli verilmiştir (Kanar, 2010, s. 289). Firdevsî Şâhnâme'yi hazırlarken Âvesta, Tevrat ve Kur'an-ı Kerim gibi dini

metinlerden yararlanmıştır. Allah'ı öven beyitlerle başlayan Şâhnâme'de, evrenin yaratılışı, ay, güneş, gezegenler, yerküre ve diğer varlıkların var edilişi ve insanın yaratılışı gibi olaylar ele alındıktan sonra İran'ın tarihi ve mitolojisi ele alınmıştır (Firdevsî, 2013, s. 21-22). İşlediği konularla ve tasvirlerle 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı sanatçılarına örnek oluşturan önemli eserlerin başında gelen Firdevsî'nin Şâhnâme'sine ilgi artmış ve Osmanlı padişahları da kendi tarihlerini ölümsüzleştirecek "Şâhnâme" benzeri eserleri hazırlatma girişiminde bulunmuşlardır (Bağcı vd., 2012, s. 98). Dolayısıyla Osmanlı'da tarihin bu tür anlatımlarını oluşturmak üzere 1550'lerde *şâhnâmecilik*¹ adıyla bir makam oluşturulmuş ve bu makam, 1557-1623 yılları arasında yoğun bir üretimin merkezi olmuştur (Fetvacı, 2013, s. 33). Şâhnâmeciliğin, en verimli dönemi II. Selim (1566-1574) ve III. Murad'ın (1574-1595) tahtta bulunduğu yıllardır (Mahir, 2012, s. 102). Günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi içerdiği 55 resimli şâhnâme ile dünyanın en zengin koleksiyonuna sahiptir (Bağcı vd., 2012, s. 97).

Tarihî olayları edebiyat ve görsel alanla buluşturan *Şâhnâmeler*, Osmanlı tasvir sanatlarında özel bir yere ve öneme sahiptir. Osmanlı klasik minyatür üslubunun oluşmasına zemin hazırlayan Şâhnâmeci Seyyid Lokman (977-1004/1569-1595) ve Nakkaş Osman (966-1005/1559-1597) birlikteliği ile hazırlanan eserlerden birisi *Şehinşâhnâme I-II* adıyla da bilinen *Şâhnâme-i Murad III*'tür (Kazan, 2010, s. 119; Bağcı vd., 2012, s. 115, 159). Seyyid Lokman tarafından Farsça ve manzum olarak yazılan ve iki ciltten oluşan bu Şâhnâme, Nakkaş Osman ve onun yönetimindeki saray nakkaşları tarafından resimlenmiştir (Bağcı, vd., 2012, s. 159; Tansuğ, 2018, s. 119). Bugün İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde FY. 1404 numaralı envanter kaydında bulunan eserin ilk cildi 153 yapraktır ve 58 minyatüre sahiptir (Atasoy, 1973, s. 359). 1581'de tamamlanan bu ciltte 1574-1581 yılları arasındaki olaylar anlatılmıştır (Aksu, 1981, s. 1). Babasının ölüm haberini alan III. Murad'ın Manisa'dan İstanbul'a gelmesi ve cülûs töreninin ardından devletin başına geçmesi ile başlayan eserde, Takiyyüddin'in Galata Rasathanesi'ndeki çalışmaları, dönemin vezirlerinin divanı, Hz. Muhammed'e ait kılıcın Sultan III. Murad'a takdim edilmesi, Fas'ın, Şirvan'ın, Tiflis'in ve Ereş Kalesi'nin fethi, İran sefiri Tokmak Han'ın imparatorluk çadırı ve kıymetli hediyelerini Sultan'a sunması, İstanbul semalarında kuyruklu yıldızın görülmesi, Kâbe ve III. Murad Köşkü'nün tasviri, III. Murad'ın avlanması, Kars Kalesi'nin tamiri, Çıldır Zaferi, Koyun Geçidi Zaferi gibi Safevi-Osmanlı mücadeleleri ve Osmanlı ordusunun Kınık suyu üzerinden geçişi gibi tarihî olaylar anlatılmaktadır (Öz, 2019). 1582-1588 yılları arasındaki

¹ Şâhnâmecilik kurumu için bakınız: Woodhead, 2010, s. 456-458.

olayların anlatıldığı ikinci cilt²; günümüzde T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı Arşivi Yazma ve Matbu Eserler Koleksiyonu'nda (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi) B. 200 numaralı envanter kaydında olup 163 yapraktır ve 95 minyatüre sahiptir. 1592³ yılında tamamlanarak III. Mehmed'e sunulan bu cilt ise elçi kabulleri, devlet adamlarının hil'ât almaları, İran üzerine yapılan seferleri, Revan'ın fethi ve bunun üzerine Tokmak Han ve maiyetinin Revan'dan kaçıışı, Tokmak Han'ın yakalanıp Alıncak Kalesi'ne hapsedilmesi, Revan Kalesi'nin tamiri, Tomanis, Şurakel, Lori, Şemahı kalelerin inşası, Vezir Osman Özdemiroğlu'nun İmam Kulihan ile savaşı, Kefe isyanı ve İmadiye kavgasının bastırılması ile III. Mehmed'in sünnet düğünü gibi birçok tarihi olayı içermektedir. Eser, Farsça yazılan son şâhnâme örneği olması açısından Türk minyatür sanatı tarihinde önemli bir yere sahiptir (Bağcı vd., 2012, s. 156).

Şâhnâme-i Sultan Murad III yazmasında ele alınan olayların bir kısmı Topkapı Sarayı'nda gerçekleşmiştir. Buna bağlı olarak da sarayı oluşturan çeşitli mekânlar, tarihî olayların arka planı olarak minyatürlere konu olmuştur. Bu çalışmada *Şâhnâme-i Sultan Murad III* yazmasının ikinci cildinde yer alan Topkapı Sarayı'nı konu alan minyatürlerde Adalet Kasrı, Alay Köşkü, Arz Odası, Bâbüssaade Kapısı, Divânthane (Kubbealtı), Yalı Köşkü ve saraya ismini veren Top Kapısı olmak üzere yedi ayrı mekân ele alınmıştır. Söz konusu mekânlar dördü ikili sayfa düzeninde toplam 12 minyatürde resmedildiği şekilde ele alınarak, tanıtılacaktır.⁴

1. Şâhnâme-İ Sultan Murad III (1582-1588) Minyatürlü Yazmasındaki Topkapı Sarayı Tasvirleri

1.1. III. Murad tarafından Sinan Paşa'ya hil'ât verilmesi (9b): 33x20 cm ölçülerinde tam sayfa halinde düzenlenmiş olan minyatür, Serdârlık görevine atanan Sinan Paşa'ya hil'ât verilmesini konu almaktadır.⁵

²Şehinşâhnâme II'nin ikinci bir nüshası Bankipore Oriental Public Library'de (no: 265) bulunmaktadır. Konu hakkındaki detaylı bilgi için bakınız: Bağcı vd., 2012, s. 156.

³ Yazımı 1001/1592-3 yılında tamamlanan eserin minyatürlerinin yapılarak bitirilmesi ve Sultan III. Mehmed'e sunulması 1006/1597-8 yılında gerçekleşmiştir. Eserin geç bitirilmiş olması Şâhnâmecî Seyyid Lokman'ın görevinden alınmasına sebep olmuştur. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bakınız: Bağcı vd., 2012, s. 158-159.

⁴ Birbiri ile bağlantılı ve her iki sayfada da Topkapı Sarayı'na ait mekânların ele alındığı minyatürler tek başlık altında ele alınmıştır (28b-29a, 31b-32a, 36b-37a, 142b-143a, 159b-160a). İkili sayfa düzeninde tasarlanmakla birlikte sadece bir sayfasında Topkapı Sarayı'na ait mekânların yer aldığı minyatürlerin ilgili sayfası incelenmiş, konu dışına çıkılmamasına özen gösterilmiştir (9b, 95b, 34a, 93a). Diğer üç minyatür ise tek sayfa halinde yapılmıştır ve her biri ayrı bir başlık altında ele alınmıştır (146a, 149a, 156a).

⁵ 9b numaralı varak görseli için bakınız: Mahir, 1999, s. 745-754, Resim 6; Fetvacı, 2013, s. 30, Resim G.04.

Sahnenin üst kısmında Arz Odası, alt kısmında Bâbüssaade Kapısı ile revaklar olmak üzere iki ayrı mekân tasvir edilmiştir. Sultan III. Murad (982-1003/1574-1595) pembe ve turuncu minderlerle döşenmiş; altın işlemeli tahtında oturur vaziyettedir. Sultan'ın hiyerarşisine vurgu yapmak için yüksekçe bir taht seçilmiş ve tahtın tepelik kısmı bir haleyi andırır şekilde işlenmiştir. Sultan'ın solunda has odabaşı görevlilerinden silahdâr ağa ile ibrikdâr ağa bulunmaktadır. Sahne yazmanın sağ (b) sayfasında işlendiği için Sultan sola (a) doğru yönelmiştir. Hil'âtini almak için huzura gelen Sinan Paşa da sayfa tasarımıyla uyumlu olarak sol taraftan gelmektedir.⁶ Yerde kırmızı renkli ve ortasında bir şemse motifinin yer aldığı bir halı dikkati çekmektedir. Figürlerin arkasında kalan duvar ise yatayda mavi ve pembe olmak üzere iki renk ile bölünmüştür. Mavi renkli alt kısımda altıgen; pembe renkli üst kısımda ise sekizgen ve dört kollu yıldızlar işlenmiştir.

Sayfanın alt kısmında Bâbüssaade Kapısı ve ikinci avlunun revakları görülmektedir. Solda revakların altında biri pembe diğeri kahverengi olmak üzere iki minderin üzerinde Sinan Paşa'ya verilecek olan kılıç yer almaktadır. Kapının solundaki üç figürle başlayan, sağa doğru ilerleyen ve avluya kadar "U" şeklinde yerleştirilen görevliler sahneyi doldururken sağ alt köşede yeşil elbisesiyle elinde hil'ât malzemelerini taşıyan görevli işlenen konuyu pekiştirmektedir. Bu figürle aynı hizada bulunan ve ellerindeki asalarıyla yürüyen dört kapıcı ağa ise sahneyi hareketlendirmektedir. Mukarnaslı sütun başlıkları ve yarım daire kemerlerle birbirine bağlanan revak sistemi bir kesinti olmadan Bâbüssaade adı verilen kapıya kadar devam etmektedir. Revak; kapı önüne geldiğinde burada ileriye doğru bir taşma yapmıştır. Bugünkü görüntüsünden uzak olan bu sayvan; hafif sivri ve yayvan bir kubbe ile örtülmüştür. Bâbüssaade Kapısı ise yarım daire kemerlidir ve üzerindeki kitabelik kısmında kıvrım dallı bir süsleme yer almaktadır.

1.2. Safevi elçisi Maksud'un Sultan'ın huzuruna kabulü (28b ve 29a): Karşılıklı iki tam sayfa halinde yapılmış olan minyatürlerden sağdaki 32x20 cm (Resim 1), soldaki ise 29,5x20 cm ölçülerindedir (Resim 2). Minyatürde Safevi elçisinin maiyeti ile beraber getirmiş olduğu hediyeleri Sultan'a takdim etmesi gösterilmiştir.

Sağ sayfadaki minyatürde sayfanın sağ köşesine yerleştirilen sivri külahlı Adalet Kasrı ve geniş kemer açıklığıyla resmedilmiş olan yeni Divânthane görülmektedir. Divânthane'nin sağında kâtiplere ait olan kırmızı renkli, tahta bir sedir bulunmaktadır. Divânthane'ye giriş basık kemerli bir kapıdan sağlanmaktadır. Divân işlerinin görüşüldüğü bu oda üç yönde bir sedirle

⁶ Soldaki sayfada (10a) Osmanlı ordusu bir sefer dönüşünde gösterilmiştir.

kuşatılmış olup sedirde sağ tarafta üç, sol tarafta üç olmak üzere altı figür oturmaktadır. En solda nişancı tuğra çeker vaziyettedir ve hemen karşısında ellerinde kâğıt tutan görevliler ayakta durmaktadır. Yan yana oturan diğer üç kişi ise defterdârlardır.

Tavanında asılı altın renkli topun bulunduğu odanın kare şeklinde kafesli bir penceresi vardır. Bu kafesli pencere Sultan'ın divân toplantılarını dinlediği ve Adalet Kasrı ile bağlantısı olan penceredir. Sahne, bir büyük bir de küçük iki kubbe ile sonlandırılırken sağ köşede Adalet Kasrı yükselmektedir. Avlu kısmında bahçede ağaçların arasında dolaşan, ellerinde asalarıyla kapıcı ağalar ve elçinin getirmiş olduğu sandık, değerli kumaşlar ve hediyeleri taşıyan yeniçeriler görülmektedir.

Sol sayfadaki minyatürün üst kısmında Sultan, Arz Odası'nda altın işlemeli tahtında otururken sağ elini kaldırmış şekilde gösterilmiştir. Elçi ise elindeki işlemeli bir kılıfla tahtın önünde ayakta durmaktadır. Elçilik heyeti ve Sultan'ın arkasında bulunan has odabaşı ağaları Maruzat Kapısı ile Enderun'a çıkışı sağlayan kapı arasında kalabalık bir şekilde sıralanmıştır. Sahne Arz Odası'nın içerisinden verilmekle birlikte üst örtü kurşun kaplamalı, düz bir çatı şeklinde gösterilmiştir. Elçi ve maiyetinin bulunduğu bölümde üçgen tepelikli, ortasında selvi motifinin bulunduğu revzenli pencere, duvarın üst kısmını sadelikten kurtarmaktadır.

Sayfanın alt kısmında Divânthane'den başlayıp Bâbüssaade Kapısı'na kadar dizilmiş olan yeniçeriler, İran elçisinin Sultan'a sunacağı kıymetli hediyeleri taşımaktadır. Yeniçerilerin yanı sıra revakların altında oturan elçilik heyeti ile sahne daha da kalabalıklaşmıştır. İki görevlinin beklediği Bâbüssaade Kapısı ise basık kemerlidir ve kapı üzerinde geniş bir sayvan bulunmaktadır.

1.3. Acem seferinden dönen Serdâr-ı Âzam Sinan Paşa'nın Sultan'ın huzuruna kabulü (31b ve 32a): Karşılıklı iki tam sayfa halinde yapılmış olan minyatürlerden sağdaki 32x20 cm ölçülerinde (Resim 3), soldaki ise 31,5x20 cm ölçülerindedir (Resim 4). Minyatürde İran seferinden dönen Serdâr Sinan Paşa'nın hediyeleri ile Sultan huzuruna kabulü ele alınmıştır.

Sağ sayfadaki minyatür, iki cephesi revaklarla kuşatılmış olan Divânthane'nin dış görünüşü hakkında bilgi vermektedir. Kırmızı perdelerin asıldığı bu revak sırası iki kubbe ile örtülmüş şekilde gösterilmiştir. Nakkaşın minyatürlerde genellikle sağ köşeye yerleştirdiği çitakâri tekniğinde yapılmış seyir köşkü ile Adalet Kasrı, kare bir kütle olarak işlenmiştir. Öne doğru çıkma yapan kulenin üst örtüsü ise geniş saçaklı olup sivri bir külahla sonlanmaktadır. Renk kullanımı ve kasrın yeri nakkaşın tercihi ile ilişkili iken; hemen hemen aynı büyüklüğe sahip olan dört kubbe Divânthane'nin arkasındaki Harem kısmına aittir.

Avluda iki kapıcı başının görevli olarak durduğu bir kapı daha yer almaktadır. Burada Sinan Paşa'nın doğudan getirdiği hediyelerin sandıklarda olduğu ve yeniçerilerin başında beklediği görülmektedir. Avlunun geri kalan kısmı ağaçlarla ve diğer saray görevlileri ile doldurulmuştur.

Sağ sayfadaki minyatürün tamamlayıcısı olan sol sayfadaki minyatür, diğer kabul sahnelerinde olduğu gibi Arz Odası ve Bâbüssaade Kapısı olmak üzere iki ayrı mekânı göstermektedir. Bu minyatür; gerek sayfanın tasarımı gerekse konunun betimlenmesi açısından 29a numaralı varağın kopyası niteliğindedir. Mekânın üzerini kapatan farklı büyüklükteki üç kubbe ve kubbe aralarındaki bacalar mimari kurguyu tamamlayıcı unsurlardır.

Sayfanın alt kısmında Bâbüssaade Kapısı ve ikinci avlu revakları görülmektedir. 31b'deki sahnenin devamı olarak Divânthane'den başlayıp Bâbüssaade Kapısı'na kadar yerleştirilen figürler konu akışını sağlamaktadır. Avlu figür ve ağaçlarla doldurulurken saraya ait iki evcil geyik de buna dâhil edilmiştir. Yarım daire kemerlerle birbirine bağlanan revakta bir sundurma görülmezken; kapı üzerindeki sayvan öne doğru taşıntı yapmıştır. Burada kapıyı bekleyen iki görevli kapının iç kısmında birbiri ile sohbet eder şekilde gösterilmiştir.

1.4. Acem elçisi ve erkânının Alay Köşkü'nden seyri (34a): Karşılık iki tam sayfa halinde yapılmış olan minyatürün sol sayfası 31x20 cm ölçülerindedir (Resim 5). Sultan III. Murad, Alay Köşkü önünden İran elçi heyetinin geçişini seyretmektedir.

Alay köşkü sayfanın sol üst köşesinde resmedilmiştir. Sivri külahlı ve kurşun kaplı olarak gösterilen köşkün üst örtüsü altın yaldızlı bir âlemlenmektedir. Köşkte oturur şekilde gösterilen Sultan'ın hemen arkasında ise has odabaşlılar bulunmaktadır. Minyatürün üst kısmında Alay Köşkü'nün Sûr-ı Sultânî ya da Kal'atü's-Sultaniyye gibi isimlerle anılan dış kale surları üzerinde yer aldığı görülmektedir. Sahnenin geri kalanını ise atlı birlikler doldurmaktadır.⁷

1.5. Acem elçisi İbrahim Han'ın Sultan'ın huzuruna kabulü (36b ve 37a): Karşılıklı iki tam sayfa halinde yapılmış olan minyatürlerden sağdaki 32x20 cm ölçülerinde, soldaki ise 31,5x20 cm ölçülerindedir.⁸

Acem elçisi İbrahim Han'ın Sultan'ın huzuruna kabulünü anlatan minyatürün sağdaki sayfasında, geniş kemer açıklığıyla verilen Divânthane ve sağ köşede yer alan Adalet Kasrı görülmektedir. Divânthane'nin genel kurgusu 28b numaralı minyatürdeki ile aynıdır. Avlu ise diyagonal olarak yerleştirilen figürlerle doldurulmuştur. Ayrıca burada da iki kapıcı başının görevli olarak beklediği bir

⁷ Sahnenin tamamlayıcısı olan 33b numaralı varak görseli için bakınız: Necipoğlu 2014, s. 64, Resim 21.

⁸ 36b ve 37a numaralı varakların görseli için bakınız: Bağcı vd., 2012, s. 157, Resim 118.

kapı bulunmaktadır. Bu kapının sağında İbrahim Han'ın doğudan getirdiği hediyelerin sandıklarda olduğu, değerli kumaş ve halıların ise yeniçeriler tarafından taşındığı görülmektedir. Sahne, eş büyüklüğe sahip kurşun kaplamalı dört kubbe ile sonlandırılmıştır.

Soldaki sayfada ise Sultan Arz Odası'nda altından yapılmış tahtında otururken gösterilmiştir. Sultan'ın huzuruna kabul, minyatürün üst kısmında gerçekleşmektedir. İbrahim Han, her iki koluna giren saray görevlileri ile huzurdadır ve arkasındaki kalabalık kapıya kadar uzanmaktadır. Sahne düşeyde dörde bölünmüştür ve Sultan'ın bulunduğu kısım daha yüksekte resmedilmiştir. Bursa kemeri ile betimlenen her bölümde revzenli pencerelere yer verilmiştir. Mekânın üzeri kurşun kaplamalı eğimli bir çatı ile örtülmüştür.

Sayfanın alt kısmında 36b'deki sahnenin devamı olarak yeniçerilerin taşıdığı hediyeler görülmektedir. Divânhane'den başlayıp Bâbüssaade Kapısı'na kadar yerleştirilen figürlerle kalabalık bir ortam oluşturulmuştur. Bâbüssaade Kapısı diğer minyatürlerdeki gibi basık kemerli ve sayvanlı olarak yapılmıştır. Kapıda biri iç kısmında biri de dış kısmında olmak üzere iki kapıcı başı beklemektedir.

1.6. Vezir Ferhad Paşa'ya hil'ât verilmesi (93a): Tam sayfa halindeki minyatür, 29x19 cm ölçülerindedir ve Revan fethinde başarılı olan Ferhat Paşa'ya hil'ât verilmesini konu almaktadır.⁹

Üst kısımda bulunan Arz Odası, eş büyüklükte dört kubbe ile örtülmüştür. Sultan altından yapılmış iki basamaklı tahtında otururken tasvir edilmiştir. Arkasında dikdörtgen formlu bir pencerenin yer aldığı taht, mavi renkli kıymetli taşlarla süslenmiştir. Hem Sultan tahtının bulunduğu hem de revzenli pencerenin bulunduğu kısım Bursa kemeri ile vurgulanmıştır. Arz Odası'nda karşılıklı olarak verilen kapılar lentoludur. Kapıların ahşap dokusunu vermek için yatayda ve düşeyde geçmelere yer verilmiştir. Ferhat Paşa'nın önünde bulunduğu kısım yarıya kadar pembe renkli, üçgen çinilerle kaplanmıştır.

Sayfanın alt kısmında Ferhat Paşa'ya verilecek olan hediyeler görevliler tarafından taşınmaktadır. Yarım daire kemerlerle birbirine bağlanan revak, bir kesinti olmadan Bâbüssaade Kapısı'na kadar devam etmekte ve kapı önüne geldiğinde ileriye doğru bir taşıntı yapmaktadır. Girişin üzerini örten kubbenin dışında, sol köşeye yerleştirilmiş ikinci bir kubbe daha mekânın üzerini örtmektedir.

⁹ 93a numaralı varak görseli için bakınız: Mahir, 1999, s. 745-754, Resim 7.

1.7. İbrahim Paşa'ya hil'ât verilmesi (95b): Tam sayfa halinde düzenlenmiş olan minyatür, 28,5x19 cm ölçülerinde olup İbrahim Paşa'ya hil'ât verilmesini konu almaktadır.¹⁰

Minyatürün üst kısmında bulunan Arz Odası, eş büyüklükte beş kubbe ile örtülmüştür. Sahnenin merkezine tahtında oturan Sultan yer almaktadır. Tahtın arkasındaki boşluk dikdörtgen bir pencere ile ortadan kaldırılmış ve karşılıklı olarak yerleştirilmiş düşey dikdörtgen kapılar ile iç mekân havası pekiştirilmiştir.

Sayfanın alt kısmında Bâbüssaade Kapısı ve ikinci avlunun revakları görülmektedir. Yarım daire kemerlerle birbirine bağlanan revak sistemi bir kesinti olmadan Bâbüssaade Kapısı'na kadar devam etmekte ve kapı önüne geldiğinde burada ileriye doğru bir taşma yapmaktadır. Sayvan bir önceki minyatürde olduğu gibi hafif sivri bir kubbe ile örtülmektedir. Avluda üçer kişiden oluşan beş grup bulunmaktadır. Ağacın sağında yer alan üç kişilik grup ise İbrahim Paşa'ya verilecek olan hediyeleri taşımaktadır.

1.8. Fas elçisinin Sultan huzuruna kabulü (142b ve 143a): Karşılıklı iki tam sayfa halinde yapılmış olan minyatürlerden sağdaki 27x19 cm ölçülerinde (Resim 6), soldaki ise 29x19 cm ölçülerindedir (Resim 7). Minyatür Fas'tan gelen elçinin Sultan'ın huzuruna kabulünü ve getirdiği hediyeleri takdimini konu almaktadır.

Sağ sayfadaki minyatürde Divânthane'yi, Adalet Kasrı'nı ve avluda bulunan ikinci bir kapıyı daha görmekteyiz. Divân işlerinin görüşüldüğü bu odayı üç yönde saran sedir, tavandan sarkan küre ve Sultan'ın toplantıyı seyrettiği kafes düzeni önceki minyatürlere benzemektedir. Burada solda nişancı tuğra çeker vaziyette, sedirin sağ tarafında ise oturur vaziyette üç defterdâr resmedilmiştir. Nişancı'nın ve defterdârların oturduğu mekânın köşelerinde birer kapı görülmektedir. Divânthane'nin üzeri dört kubbe ve öne doğru taşan bir sundurma ile örtülmüştür.

Avluda ağaçların arasında elçinin getirmiş olduğu hediyeleri taşıyan yeniçeriler sıralanmıştır. Hediyeler arasında sandıklar ve değerli kumaşlar seçilebilmektedir. En alt solda kapı tasvirinin iki tarafında ellerinde asalarıyla kapıcı ağalar bulunmaktadır.

Bu sahnenin devamı niteliğindeki soldaki sayfada üstte, Arz Odası'nda birbirinden renkli ve değerli taşlarla süslenmiş altın tahtında oturan III. Murad, elçi heyetini kabul etmektedir. Tahtın önünde duran elçi, elinde rulo şeklinde bir nâme yani mektup tutmaktadır. Elçi heyetinin bulunduğu alanın duvarları yarıya kadar geometrik motiflerle süslenmiş; boş kalan üst kısma ise bir revzenli

¹⁰ 95b numaralı varak görseli için bakınız: Mahir, 1999, s. 745-754, Resim 8.

pencere yerleştirilerek bu alan Bursa kemeri ile sınırlandırılmıştır. Mekânın üzerini ise düz bir çatı ile üç kubbe örtmektedir.

Sayfanın alt kısmında, ellerindeki hediyelerle Bâbüssaade Kapısı'na kadar gelen yeniçeriler ve revak altında ikişerli gruplar halinde sohbet eden figürler yer almaktadır. Yarım daire kemerlerle birbirine bağlanan revak sistemi ve kapı önünü örten sayvan genel itibarıyla önceki sahnelerle aynıdır. Ancak burada kapıyı bekleyen iki görevli kapının iç kısmında tasvir edilmiştir. Avlu figür ve ağaçlarla doldurulurken iki evcil geyik de buna dâhil edilmiştir. Ayrıca avluda diğer kabul sahnelerinde görülmeyen bir çeşme ve bir kapı da yer almaktadır.

1.9. Nurbanu Sultan'ın naaşının Topkapı Sarayı'ndan çıkarılması (146a): Tek sayfa halinde yapılmış olan minyatür, III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan'ın naaşının saraydan çıkarılışını anlatılır. Sayfayı tamamen kaplayan minyatür, 29x18,5 cm ölçülerindedir (Resim 8).

Sahnenin üst kısmında, Sarayburnu'ndaki Top Kapı/Toplu Kapı'nın arkasında surlar ve burçlar tasvir edilmiştir. Naaşın çıkarıldığı kapı minyatürün odak noktasında yer almaktadır. Yarım daire kemerli kapının üzerinde bir sundurma vardır. Üzeri kırmızı ve beyaz renk, zikzak desenli bir örtü ile kapatılmış tabutun kapıdan çıkarılma ânı ele alınmıştır. Kapının her iki tarafında yer alan çevre duvarlarının üzeri kiremit kaplıdır. Kapının sağında ve solunda iki ağaçla birlikte her sınıftan insanın yer aldığı kalabalık insan toplulukları görülmektedir. Bu kalabalık arasında tabutun arkasında yer alan siyahî figürler sarayın hadım ağalarıdır. Sahnenin sol köşesinde iki at yer almaktadır.

Alt kısımdaki ikinci kapı sahneyi yatayda ikiye bölmektedir. Burada yine kalabalık bir erkek grubu ile kucağında ve sırtında taşıdıkları çocukları ile cenaze törenine katılan kadınlar yer almaktadır. Ellerinde torba tutan üç yeniçeri de kalabalığın arasındaki yerini almış olup muhtemelen sadaka dağıtmaktadırlar.

1.10. Vezir Osman Paşa'ya Yalı Köşkü'nde hil'ât verilmesi (149a): Tam sayfa halinde yapılmış olan minyatür, 26x19 cm ölçülerinde olup Vezir Osman Paşa'ya hil'ât verilmesini konu almaktadır (Resim 9).

Sahnenin arka fonunda surlar ve ağaçlar tasvir edilmiş, deniz ise gri renkle gösterilmiştir. Altın yaldızla boyanmış gökyüzünün bulunduğu kısımda sahneyi açıklayan Farsça dört yazı levhası bulunmaktadır. Önde ise olayın geçtiği asıl mekân yer almaktadır. Oldukça zengin süslemelere sahip olan köşkün üst örtüsü, dışarıya taşarak üç yönde geniş bir saçak oluşturmuştur.

Yalı Köşkü'nün tasvir edildiği bu minyatürde köşkün revak kısmı üç bölümlüdür. Revak bölümünü örten kırmızı perdeler yukarıya toplanmış şekildedir. Minyatürün odak noktası olan Sultan, merkeze yerleştirilmiştir. Solda üç has odabaşı ile şehzade olması muhtemel iki figür daha yer almaktadır.

Sultan'ın önündeki küçük boylu figür ise Sultan'ın sürekli bir arada bulunmaktan hoşnut olduğu sarayın cücelerinden biridir. Sağ tarafta sarı kaftanıyla Osman Paşa ve hil'ât malzemelerini taşıyan beş görevli vardır. Diğer sahnelerde çoğunlukla kırmızı renkte gördüğümüz halı burada turuncuya yakın bir renktedir. Köşkün duvarını yarıya kadar kaplayan çiniler ve hemen üzerinde yer alan revzenli pencereler mekânı tamamlamaktadır.

1.11. Vezir Osman Paşa'ya Yalı Köşkü'nde hil'ât verilmesi (156b): Tam sayfa halinde yapılmış olan minyatür, 27x19 cm ölçülerinde olup Vezir Osman Paşa'ya hil'ât verilmesini konu almaktadır.¹¹

Bu minyatür, Vezir Osman Özdemiroğlu'na hil'ât verilmesini konu alan bir önceki minyatürle küçük ayrıntılar dışında hemen hemen aynı özelliklerdedir. Yalnız bu minyatürde arkadaki sur duvarları daha net seçilebilmektedir. Ayrıca zeminde iki halıya yer verilmiş fakat revakı taşıyan sağ sütun halının bitişine kadar indirilmemiştir. Buraya bir figür yerleştirilerek sütun yarıda kesilmiş; sahne daha geniş bir alana yayılmıştır.

1.12. III. Murad ile erkân-ı saadetin bayramlaşması (159b-160a): Karşılıklı iki tam sayfa halinde yapılmış olan minyatürlerden sağdaki 28,5x19 cm ölçülerinde (Resim 10), soldaki ise 31x21 cm ölçülerindedir (Resim 11). Sultan'ın saray erkânı ile bayramlaşmasını (muayede) konu alan minyatür, oldukça kalabalık bir sahnedir.

Sağdaki minyatürde Divânthane ve Adalet Kasrı görülmektedir. Adalet Kasrı, genel görünümü itibarıyla diğer minyatürlerle değişiklik göstermese de burada sayfanın merkezine yerleştirilmiştir. Divânthane'nin "L" şeklindeki revaklı galerisi kubbeli bir üst örtüye sahiptir. Revakın zemini altıgen pişmiş tuğlalar ile döşenmiştir. Avluda ise bayram tebriği için bekleyenler ile mehteran bölüğü yer almaktadır.

Asıl bayramlaşma sahnesi soldaki sayfada yer almaktadır. Sultan III. Murad, Bâbüssaade Kapısı önünde kırmızı renkli bir halının üzerine yerleştirilmiş birbirinden değerli ve renkli taşlarla süslenmiş altın işlemeli tahtında oturmaktadır. Sultan'ın hemen önünde eteğini öper şekilde Vezir Osman Özdemiroğlu tasvir edilmiştir. Bayramlaşmak için gelen kalabalık iki sıra halinde "U" şeklinde dizilmiş ve sahneyi doldurmuştur. Sultan'ın sağında ve solunda saray mensupları yer alırken, sayfanın alt kısmında yine devlet erkânından kişiler ve yeniçeri grubu yer almaktadır. Bâbüssaade Kapısı'nın üst örtüsünü taşıyan iki sütun resmedilmemiş ve kapı derin bir niş şeklinde gösterilmiştir.

¹¹ 156b numaralı varak görseli bakınız: Necipoğlu, 2014, s. 277, Resim 124a.

2. Değerlendirme

II. Mehmed'in Topkapı Sarayı'nı kurmak üzere seçtiği arazi, halk arasında *zeytunluk*¹² olarak da bilinen ve fetihten sonra kısmen bir konut alanı haline dönüşmüş olan eski Bizans akropolüdür. İç saray kapalı ve açık mekânlarıyla geniş bir alanı kaplamaktadır. İstanbul Beyazıt'daki Osmanlı sarayından¹³ sonra yapıldığı için Yeni Saray olarak adlandırılan Topkapı Sarayı'nın yapımına hangi yılda başlandığı kesin olarak bilinmemektedir. Kritovoulos'un verdiği bilgiye göre sarayın yapımına 1459 yılında başlanmıştır (Necipoğlu, 2014, s. 32). Kimi kaynaklarda yapım tarihi olarak 1465-1470 yılları verilmekle birlikte (Müller-Wiener, 2001, s. 29; Şimşirgil, 2005, s. 11; Tarım Ertuğ, 2012, s. 256), Bâb-ı Hümâyûn'un günümüze ulaşan kitabesi ve dış surları anlatan Arapça bir belgeye göre de inşaatın 1478 yılının Kasım ile Aralık ayında bitirildiği kabul edilmektedir (Eldem & Akozan, 1982, s. 2; Kançal Ferrari, 2015, s. 141, Necipoğlu, 2014: 31; Sakaoğlu, 2012, s. 16; Yoldaş Demircanlı, 1989, s. 500).

Topkapı Sarayı Marmara'ya doğru üçgen şeklinde uzayan Sarayburnu Yarımadası'nda kurulmuştur (Tezcan, 1994, s. 72). II. Mehmed, Topkapı Sarayı'nın yapımı için çeşitli ülkelerden ustalar getirtmiştir. Tarihçi Tursun Bey, mimar ve mühendislerin Arap, Acem ve Osmanlı (Rum) ülkelerinden olduğunu yazmaktadır (Necipoğlu, 2014, s. 9). Genel itibariyle Osmanlı sanatının her dönemine ait izlerin görüldüğü saraydaki birçok yapının yeni biçimler aldığı ya da baştan yapıldığı dönem; Kanuni Sultan Süleyman dönemidir. Bu dönem inşaat faaliyetlerini Acem Ali olarak bilinen baş mimar Alâeddin üstlenmiştir. Saray 16. yüzyılın sonlarına doğru bugünkü şekline yakın bir görünüme kavuşmuştur¹⁴.

Üç büyük avludan oluşan saray, dış bahçesindeki kasr ve köşkleriyle Sarayburnu'nda oldukça geniş bir yer kaplamaktadır. Sûr-ı Sultânî ya da Kal'atü's-Sultaniyye gibi isimlerle anılan dış kale surları ve burada yer alan Bâb-ı Hümâyün Kapısı ile sarayın birinci avlusuna geçilmektedir. Burası resmi geçit törenlerinin başladığı ve bittiği bir alan olması itibariyle "*Alay Meydanı*" olarak da adlandırılmaktadır. Günümüzde bu avluda uzun bir süre silah deposu olarak

¹² Mehmed Neşri, Topkapı Sarayı ile ilgili olarak şöyle yazmaktadır: "*Rivâyettir: Sultan Mehmed İstanbul'da bir kule yaparak, hazine etti; sonra Eski sarayı yaparak, (etrafına) kale gibi bir harem çevirdi; orada oturdu; sonra onu beğenmeyerek bir kale daha yaptırdı; harem etti; içinde yüksek saraylar yaptı; kâfir zamanında zeytinlik dedikleri yeri taht-gâh edindi; orada yerleşti. Kapı halkının da hepsini sürdüler; İstanbul'da karar ettiler. Ve bir tarafında da bir yüksek bahçe ederek, harem çevirdi...*" (Neşri, 1984, s. 142).

¹³ İstanbul'daki Eski Saray için bakınız: Artan, 1994, s. 204-205.

¹⁴ Topkapı Sarayı'nın mimari kurgusu hakkında bakınız: Eldem & Akozan, 1982; Kançal Ferrari, 2015; Necipoğlu, 2014; Ortaylı, 2013; Sağdıç, 2018; Sakaoğlu, 2002; Seçkin, 1998; Şimşirgil, 2005; Tarım Ertuğ, 2012; Uzunçarşılı, 1988, Yoldaş Demircanlı, 1989.

kullanılan eski Aya İrini Kilisesi ve darphane binası bulunmaktadır. Fakat arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere burada odun deposu, ahır, Acemi Oğlanlar Koğuşu, saray halılarının altına konan hasırların yapıldığı işlikler, içinde nakkaşların da bulunduğu çeşitli mesleklerden oluşan küçük bir sanatçı örgütü, Şehremini ve Mimarbaşı dairesi, Acemi Oğlanlar için bir hastane, sarayın ekmek ihtiyacını karşılayan bir fırın ve yine sarayın su ihtiyacını gideren su dolapları (su yolu) bulunmaktaydı (Necipoğlu, 2014, s. 68-78). Fakat binaların yerleşim düzenleri konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Bâb-ı Hümâyun'dan uzunca bir yolla resmi devlet işlerinin görüşüldüğü, ulufelerin dağıtıldığı, ordunun sefere çıkmak için son kez toplandığı ikinci avluya açılan Bâbüsselâm Kapısı'na ulaşılmaktadır. Kapı, her iki yanında bulunan sekizgen kuleleriyle Santa Barbara Kapısı'nın (Top Kapı) kopyası niteliğindedir (Necipoğlu, 2014, s. 79). Kapıdan girildiğinde alt katın her iki yanında kapıcıların uyuduğu tabakhane ve devlet hapishanesi yer alırken üst katta yine kapıcılar için mescit bölümü bulunmaktadır. Bâbüsselâm Kapısı'ndan geçildikten sonra avlunun sağında "*matbah*" denilen saray mutfağı; solunda Adalet Kasrı, saray ahırları, eski ve yeni Divânthane yer almaktadır (Kaňçal Ferrari, 2015, s. 143). Ayrıca avlunun doğusunda III. Selim'in yaptırdığı bir namazgâh da bulunmaktadır (Sağdıç, 2018, s. 39). Buradaki binaların düzeni Edirne Sarayı Alay Meydanı düzenine benzemektedir (Seçkin, 1998, s. 31). Resmî törenlerin bu avluda tertip edilmesinden ötürü "*Divân Meydanı*" olarak da bilinmektedir.

Üçüncü avluya açılan Bâbüssaade Kapısı, Sultan'ın önemli günlerde sayvan (gölgelik) altına konulan tahtında ikinci avludaki törenleri seyrettiği yerd. Elçi kabullerinin yapıldığı, divân kararlarının Sultan'a sunulduğu, devlete dair özel meselelerin görüşüldüğü Arz Odası ve bunun dışında kutsal emanetlerin muhafaza edildiği Has Oda, İçoğlanlar Koğuşu İç Hazine, Ağalar Cami, III. Ahmed Kütüphanesi ve Harem-i Hümâyun gibi mekânlar da burada bulunmaktadır (Kaňçal Ferrari, 2015, s. 144). Özellikle Harem yerleşiminin zaman içerisinde nasıl ve ne şekilde oluştuğu kesin olarak bilinmese de II. Mehmed dönemindeki kuruluş şemasının bir parçası olduğu anlaşılmaktadır (Seçkin, 1998, s. 31).

Sultan'ın yemeklerinin yapıldığı yer olan Kuşhane'nin (Sağdıç, 2018, s. 48) kapıları ile sınırlı olan bu avludan sonra dış bahçeye ulaşılmaktadır. Avlunun arkasında bulunan ve "*Sofa-i Hümâyun*" da denilen Hasbahçe'de Bağdat Köşkü, Mecidiye Köşkü, Sofa Mescidi, İftariye Köşkü ve Revan'ın alınması üzerine yapılan Revan Köşkü gibi çeşitli sivil yapılar bulunmaktadır (Sağdıç, 2018, s. 49-51). Bunların yanı sıra sahil tarafında konumlanmış olan ve bugün mevcut olmayan Yalı Köşkü, İncili Köşk ve Mermer Köşk gibi daha birçok yazlık saray / köşk ve çeşitli bahçeler yer almaktaydı.

II. Mehmed'in İstanbul'un fethi sonrasında Osmanlı Devleti'ni bir cihan imparatorluğuna dönüştürme amacının bir parçası olarak hem konut hem de yönetim merkezi olarak şekillendirdiği Topkapı Sarayı, daha sonra gelen sultanlar tarafından da özgün planlama anlayışına uygun şekilde yapılan ilavelerle 19. yüzyıla kadar kullanılmış büyük bir yapı kompleksidir.

Osmanlı sultanlarının hayatlarının geçtiği bir merkez olarak Topkapı Sarayı, çok çeşitli eserlere de konu olmuştur. Nitekim ele aldığımız *Şâhnâme-i Sultan Murad III* yazmasındaki olayların bir kısmı da bu saraya ait mekânlarda yaşanmıştır. Buna bağlı olarak saraya ait çeşitli yapılar minyatüre konu olmuştur. *Şâhnâme-i Sultan Murad III* yazmasında Topkapı Sarayı'na ait mekân tasvirlerinin yer aldığı 12 minyatürün sekizinde iki ayrı mekân, aynı sayfada yer almaktadır. Bunlardan dördü karşılıklı iki tam sayfa halinde düzenlenmiş olup toplam dörder yapı resmedilmiştir (28b-29a, 31b-32a, 36b-37a, 142b-143a). Dolayısıyla, sağ (b) sayfada başlayan Divânthane-Adalet Kasrı birlikteliğinden oluşan konu akışı sol (a) sayfada Arz Odası-Bâbüssaade ile devam etmektedir. Böylece, tek bir sayfaya birden fazla mekân ve sahne sığdırılmıştır.

Bu grupta yer alan diğer dört minyatürde ise yine ikili sayfa düzeni uygulanmıştır. Fakat Arz Odası-Bâbüssaade üç minyatürde sağ (9b, 95b, 159b), bir minyatürde sol (93a) sayfada betimlenmiştir. Bu ikili düzenin görüldüğü minyatürlerde bayramlaşma sahnesi (159b, 160a) dışında, yan sayfalarda sefer sırasındaki Osmanlı Ordusu resmedilmiştir.

Bunun dışındaki dört minyatürde ise sadece birer mekân tasvir edilmiştir. Bu mekânlar; III. Murad'ın Alay-ı Hümâyun'un resmigeçidini izlediği Alay Köşkü (34a), III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan'ın cenazesinin çıkarıldığı Top Kapısı (146a) ve Vezir Osman (Özdemiroğlu) Paşa'ya iki ayrı hil'âtin verildiği Yalı Köşkü'dür (149a, 156a). Bu sahnelerde sadece Alay Köşkü karşılıklı iki sayfa halinde düzenlenmiş; diğer üç yapı ise tek tam sayfa minyatür halinde ele alınmıştır.

Alay Köşkü ve Top Kapısı sarayın dış surlarında, Yalı Köşkü dış bahçesinde, Bâbüssaade, Yeni Divânthane ve Adalet Kasrı ikinci avlusunda, Arz Odası ise üçüncü avlusunda yer almaktadır. Saraya ait bu mekânlardan Top Kapısı ve Yalı Köşkü günümüze ulaşamamış; bugünkü Alay Köşkü ilk halinden oldukça uzaklaşmıştır. Diğerleri ise yüzyıllar içerisinde çeşitli zamanlarda onarılmış ve günümüze ulaşmış yapılardır. İncelediğimiz minyatürler bu yapıların yazmanın hazırlandığı dönemdeki varlıklarını kanıtlaması ve zaman içerisinde değişen mimarisi hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

2.1. Dış Kale ve Çevresi

2.1.1. Alay Köşkü

Alay Köşkü, Topkapı Sarayı'nın birinci avlusunda Sûr-ı Sultânî'nin Divânyolu Caddesine bakan köşesindeki burcun üzerinde yer almaktadır. Burası sultanların resmigeçit törenlerini izlemesi, asker ve halkı selamlaması için yaptırılmıştır. Sultan'ın, merasim günlerinde kule şeklindeki Alay Köşkü'nden tören alaylarını izlemesi âdet olmuştur (Hovhannesyan, 1996, s. 14). Ayrıca isyanlar sırasında asilerin şikâyetlerini iletmek için durduğu ve Sultan'ın adaletinin göstergesi olarak penceresinden vatan hainlerinin ve siyasi suçluların cesetlerinin atıldığı bir yerdi (Uzunçarşılı, 1988, s. 25).

16. yüzyıl sonlarında Alay Köşkü'nün yerinde ahşap bir köşk bulunuyordu (Eyice, 1993, s. 177) ve 1808 yılında Alemdar Mustafa Paşa isyanı sonucunda çıkan yangında büyük ölçüde zarar görmüştü (Eyice, 1989, s. 349). Bugüne yalnızca onikigen taş kaidesi kalmış olan Fatih Sultan Mehmed (855-886/1451-1481) devri kule köşkü çıkan yangından sonra 1810'da II. Mahmud (1223-1255/1808-1839) tarafından halkın şikâyetlerini daha kolay işitebilmek amacıyla zemine yaklaştırılarak alçaltılmıştır (Necipoğlu, 2014, s. 61). Günümüzdeki Alay Köşkü ise ampir üslupta yapılmış ve ilk halinden tamamen farklı üç katlı kâgir bir yapıdır.

Şâhnâme-i Sultan Murad III'de yer alan 34a numaralı minyatür Sultan III. Murad'ı bu kule önünden bir İran elçi heyetinin geçişini seyredirken tasvir etmektedir. Elçilik heyeti Kal'atü's-Sultaniyye önündeki yokuştan çıkarak Bâb-ı Hümâyun'dan sarayın ilk avlusuna girmiştir (Necipoğlu, 2014, s. 62). Karşılıklı iki sayfa halinde yapılan minyatürde köşk, surların üzerinde resmedilmiştir. Kaynaklarda onikigen olarak geçen kule köşkün, konik kubbesi hariç mimarisi hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Semavi Eyice'nin 16. yüzyılda ahşap bir köşk olduğunu belirttiği yapı (Eyice, 1989, s. 349), III. Murad (982-1003/1574-1595) zamanında yaptırılmış olan ve minyatüre de konu olmuş olan bu köşktür (Şimşirgil, 2005, s. 20). Söz konusu kurşun kaplamalı, taşkın saçaklı, ahşap yapılı seyir köşkü, 1808 yılında çıkan yangında yok olmuştur. 34a numaralı minyatürde III. Murad'ın Alay Köşkü hakkındaki en önemli görsel belgedir.

2.1.2. Top Kapısı

Odun Kapısı'ndan 100 m kadar aşağı gidildiğinde bir zamanlar, çift kulesiyle Bâbüsselâm'ı andıran sarayın en görkemli kıyı kapısı ile bu kapının üstünde ve yanında da ahşap bir yazlık saray vardı. "*Topkapusu Sarayı*" olarak bilinen bu saray yandıktan sonra adını asıl saraya bırakmıştır. Kara tarafındaki Bâb-ı Hümâyun'dan sonra sarayın ikinci büyük kapısı olan Top Kapısı bu adı önündeki iki tekerlekli ve üstü kapalı arabalara yerleştirilmiş selâm toplarından almıştır

(Sakaoğlu, 2002, s. 40). Bu toplar deniz yönünden gelen donanmaları karşılamak ve selamlamak amacıyla kullanılıyordu. Buraya ilk ahşap köşk, 1707 yılında Sultan III. Ahmed (1115-1143/1703-1730) tarafından yaptırılmış olsa da Sultan I. Mahmud (1143-1168/1730-1754) döneminde bu muhteşem köşk yeni kasırlar, bir hamam ve teras ile genişletilmiştir (Sakaoğlu, 2002, s. 40-41). III. Selim (1203-1222/1789-1807) döneminde de Top Kapısı adını taşıyan dördüncü kapının yanında bir çeşmenin olduğunu ve önceden burada ahşap bir köşkün bulunduğunu bildirilmektedir (Hovhannesyan, 1996, s. 12). I. Mahmud döneminde yapılmış olan yapılar; II. Mahmud (1223-1255/1808-1839) tarafından 1816 yılında dönemin zevkine uygun şekilde altın yıldızlı kapısı olan bir Sâhilsaray olarak yeniden inşa ettirilmiştir (Sakaoğlu, 2002, s. 44).

Çift taş kuleli kapısı 1820’de yıkılan “*Topkapı Sarayı*” ya da önceden “*Toplu Kapı Sarayı*” adını alan ve giderek sarayın tümüne adını veren yazlık sahil sarayı 1863 yılında çıkan bir yangın sonucunda tamamen yok olmuştur (Sakaoğlu, 2002, s. 44; Eldem & Akozan, 1982, s. 53). Günümüze ulaşamayan Top Kapısı, yabancı seyyahların çizimlerine yansımıştır. F. Scarella ve L. Fleury’in çizimleri bu konuda oldukça aydınlatıcıdır. F. Scarella 1685 tarihli çiziminde kapıyı çift kuleli ve önündeki Mermer Köşk ile tasvir etmiştir.¹⁵

L. Fleury’in Topkapı adı verilen bu kapıyı resmeden gravürü ise Francesco Scarella’nın çizimine göre daha ayrıntılıdır. Burada kapı düz atkı kemerlidir ve alınlık kısmı yarım daire bir nişle vurgulanmıştır. Ayrıca Scarella’nın çiziminden farklı olarak kapı üzerinde ahşap iki katlı bir köşkün yer aldığı da görülmektedir. Gravür konik külahlı kule köşkları ile sur duvarları boyunca devam eden köşkler ve günümüze ulaşmamış Mermer Köşk hakkında da görsel bir belgedir.¹⁶

Topkapı Sarayı’na ait en farklı görsellerden birisi 146a numaralı sayfada Valide Sultan’ın cenazesinin bir kapıdan çıkarılışını gösteren minyatürdür. Sayfa üzerinde “*Topkapusunda bina itdükleri sarayda merhûme Valide Sultan’ın intikâli ahvalidir*” yazılıdır. Hem Francesco Scarella’nın çizdiği eskizde, hem de L. Fleury’in gravüründe birbirini destekleyici şekilde çift kuleli olarak betimlenen kapı bu minyatürde kulesizdir. Ayrıca iki kapının art arda resmedilmesi açısından da ilginçtir. Bahsi geçen çizimler birbirini desteklese de 146a numaralı minyatürün bunlardan farklı bir görüntü sunması aradaki zaman farkından kaynaklanmaktadır. Nurbanu Sultan’ın vefatını anlatan minyatür 1592 tarihlidir ve III. Ahmet ve I. Mahmud döneminde yapılan ilavelerden önceki döneme aittir. Dolayısıyla bu minyatürde kapının her iki yanında yer alan konik külahlı kuleleri

¹⁵ Scarella, Sarayburnu taraflarına daha hakimdir ve sarayın orijinaline uygun çizimler yapmıştır. Scarella’nın çizimleri için bakınız: Eldem & Akozan, 1982, L: 164; Sakaoğlu, 2002, s. 15.

¹⁶ L. Fleury’in gravürü için Sakaoğlu, 2002, s. 41.

ve kapının üzerine inşa edilen ahşap köşkü görmek mümkün değildir. Minyatür üzerindeki kırmızı renkli yazıyla kastedilen saray; Top Kapısı adı verilen kapının açıldığı bahçedeki sahil saraylarından birisidir.

2.1.3. Yalı Köşkü

Yalı Köşkü Sultan ve ailesinin eğlence ve kutlama törenlerine ilaveten donanmanın uğurlandığı, elçi kabulünün yapıldığı, başarılı devlet adamlarına hil'âtlerin verildiği, başarısız olanların görevlerinden azlinin bildirildiği ve sürgüne gönderildiği bir yerdir. Topkapı Sarayı'nın dışında ve kıyıda yer alan köşk, Sarayburnu tarafından gelen surlarla Sirkeci tarafından gelen surların kesiştiği köşede bulunmaktaydı (Ertürk, 2013, s. 186). III. Murad (982-1003/1574-1595) burasının konumunu sevdiğinden dolayı II. Bayezid (887-918/1481-1512) adına yapılmış olan Yalı Köşkü'nün İncili Köşk'e benzer şekilde yeniden yapılmasını emretmiştir (Necipoğlu, 2014, s. 289). Bunun üzerine Yalı Köşkü mimar Davud Ağa tarafından 14-23 Haziran 1591-4 Temmuz 1593 yılları arasında yenilenmiştir (Ertürk, 2013, s. 185).

Yıktırılan özgün köşk çeşitli kaynaklarda dörtgen planlı, denize taşkın bir rıhtım üzerine oturtulmuş, ahşap malzemedeki yapılmış ve hatta ahşap bir iç kubbe üzerine kurşun kaplı bir çatı ile geniş saçaklı olarak tanımlanmıştır (Necipoğlu, 2014, s. 289). Yeni yapılan köşk ise birçok yabancı elçinin dikkatini çekmiş ve gravürlerine konu olmuştur.¹⁷ 1591-1592 tarihli ilk masraf defterine göre has oda, ibadethane ve küçük oda olmak üzere üç odadan oluşmaktadır. Ortasında büyük bir sofa bulunan köşkün, üç yönde şahnişini vardır (Ertürk, 2013, s. 187; Necipoğlu, 2014, s. 292). Ortadaki sofa yedi metre çapındaki bir kubbe ile örtülmüş olup dıştan geniş saçaklı yayvan bir çatıya sahiptir (Ertürk, 2013, s. 187). Yapıyı üç yönden saran revak sistemi 34 sütundan oluşmakta ve yan taraflarında revaka açılan iki mermer kapısı bulunmaktadır (Necipoğlu, 2014, s. 292). Köşk'ün önünde geniş bir rıhtım, arkasında ise küçük bir oda ile helaları mevcuttur.

Merkezi kubbeli köşkün planı konusunda Necipoğlu da (2014) Ertürk ile aynı görüşte olup Sedat Hakkı Eldem'in köşke ait hesap defterlerinden sadece birinci defterdeki bilgileri kullanarak haçvari planlı olarak yapıyı tanımladığını, ikinci hesap defterinin de göz önüne alınarak yapıyı tekrar kurgulamak gerektiğini belirtmektedir (Necipoğlu, 2014, s. 290).

Birinci hesap defteri daha bitmemiş olan yapıyı genel itibarıyla tanımlarken ikinci hesap defterinde daha çok ocakların yaldızlanması, büyük kubbeye asılacak yedi pirinç zincir, küçük kubbe için otuz altı pirinç zincir, ahşap işleri,

¹⁷ D'Ohsson ve Choiseul-Gouffier'e ait gravürler için bakınız: Necipoğlu, 2014, s. 294-295, Resim 135-136.

kapı, pencere, dolap ve korkuluklar için kullanılan mermerler ve çiniler de içinde olmak üzere süsleme masraflarına yer verilmiştir (Necipoğlu, 2014, s. 292). Mimar Davud Ağa'nın III. Murad için yaptığı Yalı Köşkü zengin İznik çinileriyle süslenmiştir ve bu yoğun kullanım klasik Osmanlı mimari üslubunun tam anlamıyla yerleştiğini göstermektedir (Necipoğlu, 2014, s. 277). 19. yüzyıla kadar önemini koruyan köşk, İstanbul-Edirne demiryolu yapılırken yıktırılmıştır (Ertürk, 2013, s. 196).

Yalı Köşkünün resmedildiği 149a ve 156a numaralı minyatürlerde hem konu hem de olayın geçtiği mekânın kurgusu aynı şekilde verilmiştir. Vezir Osman (Özdemiroğlu) Paşa'ya hil'ât verilmesini konu edinen her iki minyatürde de Yalı Köşkü geniş saçaklı ve kurşun kaplamalı olarak tasvir edilmiştir. Olayın geçtiği kısım ise üç bölümlü bir revak şeklindedir. Revaklara asılı perdeler ve yerlere serili halılar, Sultan çadırına has olan hükümdarlık rengi kırmızı ile boyanmıştır. Her iki minyatürde de mekâna ait en önemli ayrıntı duvarların yarıya kadar zengin çinilerle kaplı olması ve boş kalan üst kısımların revzenli üç pencere ile donatılmış olmasıdır. Minyatürlerde tasvir edilen Yalı Köşkü'nün, Sultan II. Bayezid tarafından yaptırılan ve daha sonra 1583 yılında Kılıç Ali Paşa'nın girişimleriyle yenilenen Yalı Köşk'ü olması muhtemeldir. 149a numaralı minyatür üzerinde yer alan Osmanlıca ifade de *"Kefede isyan iden Hân'ın helâk olduğu müjde haberi geldikde Vezir Osman Paşa'yı hil'ât ve riayet ile", "der-i devlete taleb olunduğudur"* yazmaktadır. Osman Özdemiroğlu'nun Kefe'deki bu başarısı 992/1584 yılında gerçekleşmiştir (Çiçek, 2007, s. 472) ve III. Murad'ın Mimar Davud Ağa'dan yeniden inşasını istediği köşk, 1591-3 yılları arasında yapılmıştır. Yazımı 1592 yılında tamamlanan eserin 1597 yılına kadar resimlendiği göz önünde bulundurulduğunda minyatürdeki köşkün III. Murad tarafından yaptırılan köşk olması da ihtimal dahilindedir. Ancak söz konusu köşk ortadan kalktığı için mevcut bilgiler ışığında bu konuda kesin bir yargıya ulaşmak mümkün değildir.

2.2. İkinci Avlu

2.2.1. Bâbüssaade

Bâbüssaade Kapısı, Topkapı Sarayı'nın üçüncü kapısıdır. Burası için Akağalar Kapısı (Uzunçarşılı, 1988, s. 30), Arz Kapısı (Eyice, 1991, s. 408), Saadet Kapısı (Ortaylı, 2013, s. 82) gibi isimler kullanılsa da en çok Bâbüssaade Kapısı (Necipoğlu, 2014, s. 125) ismi tercih edilmiştir. İçli dışlı iki kapıdan oluşan Bâbüssaade'nin iki kapısı arasında bir dehliz bulunmaktadır ve sağ tarafında Bâbüssaade Ağası'na ait daireler ile sol tarafında Akağalar'ın daire ve koğuşları bulunmaktaydı.

Kapı sadece cülûs ve bayramlaşma törenlerinin yapıldığı, ordunun sefere çıkmadan önce ya da yeniçerilerin herhangi bir hoşnutsuzluğunu dile getirmek için toplandığı alan olması itibariyle değil; Sultan'ın özel hayatının başladığı bölüme geçişi sağladığı için de önemlidir. Kapının Fatih Sultan Mehmed (855-886/1451-1481) döneminde yapıldığı bilirse de bugünkü görüntüsü I. Abdülhamit (1188-1203/1774-1789) devrindedir (Eyice, 1991, s. 408). Necipoğlu bu kapıyı *“ordugâhlarda sultanın askerlerin arasına çıkması için kurulan sâyebân çadırının II. Mehmed'in Yeni Sarayı'ndaki mimarî karşılığı, üçüncü kapı önünde ikinci avlunun kuzey kanadı boyunca uzanan sütunlu revaktır”* şeklinde tanımlamaktadır (Necipoğlu, 2014, s. 123).

Kapının daha önceki hali hakkında gerek minyatürler gerekse yabancı elçi notları az da olsa bilgi vermektedir (Necipoğlu, 2014, s. 124). Semavi Eyice burası için *“kapının tam önündeki dört sütun kaldırılarak buraya yeni bir biçim verilmiştir”* şeklinde bir açıklama yapmaktadır (Eyice, 1991, s. 408). Bugün her yönüyle barok karakterli olan bu kapı üzerinde kurşun kaplı bir kubbe bulunmaktadır. Kubbe, yüksekçe bir kasnağa oturmaktadır ve kasnağın çevresinde altı kule yer almaktadır. Hem kubbe hem de kuleler birer âlemlerle sonlanmaktadır. Kapıda II. Mahmud'un hattı ile yazılmış Besmele-i Şerif ile kapı kemerinin üzerinde 1774 tarihli tamir kitabesi ve kapının her iki yanında yer alan I. Abdülhamit'ten bahsedilen kasideler yer almaktadır. Bütün düzenlemesiyle barok bir üslup gösteren birinci kapıdan 11,50x7 m. ölçüsünde bir methal aralığına geçilir. Kapıdan girildikten sonra sağda *“Bâbüssaade Ağası Dairesi”* solda *“Akağalar Koşuşu”* yer almaktadır. Arz Odası'na bakan ikinci kapının üstünde Sultan III. Ahmet'in *“Hikmetin başı Allah korkusudur”* anlamına gelen bir hattı ile kapının her iki tarafında Osmanlı sultanlarının adları ve cülûs tarihlerinin yazılı olduğu dairevi levhalar bulunmaktadır (Ortaylı, 2013, s. 82-83).

Kabul ve hil'ât sahnelerinin gösterildiği toplam sekiz minyatürde Bâbüssaade Kapısı ve revakları görülmektedir. Bu grup içerisinde yer alan 9b, 93a, 95b, 143a ve 160a numaralı beş minyatürün ortak özelliği; yarım daire kemerlerle birbirine bağlanan revak sisteminin kurşun kaplamalı bir sundurmaya sahip olmasıdır. Minyatürler, nakkaşın kullandığı gri renk ile de doğrudan bağlantılı olarak Promontorio'nun *“kurşun çatılı görkemli mükemmel bir revak (lobia)”* (Necipoğlu, 2014, s. 124) diye söz ettiği ifadeyi desteklemektedir. Her iki taraftan kesintisiz bir şekilde devam eden revak sistemi, Bâbüssaade Kapısı önünde ileriye doğru taşar ve kapı önü bir sayvanla kapatılır. 29a, 32a ve 37a numaralı minyatürlerde bu beş minyatürden farklı olarak revakı oluşturan yarım daire kemerler üzerinde herhangi bir örtü sistemi görülmemektedir.

Eserin son sayfasını oluşturan 160a numaralı minyatürde Bâbüssaade Kapısı derin bir niş şeklinde tasvir edilmiştir. Bu farklılık, bayramlaşma sahnesi olması itibarıyla Sultan tahtının kapı önüne çıkarılmasıyla ilişkili olmalıdır.

Aralarında küçük farklılıklar bulunmasına karşılık Bâbüssaade Kapısı'nı gösteren bu minyatürler, 3. Ahmet döneminde yenilenen Bâbüssaade'nin önceki durumu hakkında bilgi vermektedir.

2.2.2. Yeni Divânthane (Kubbealtı)

Bu yapı için Divânthane (Necipoğlu, 2014, s. 114), Divânthane ve Kubbealtı (Ortaylı, 2013, s. 47), Divân-ı Hümâyün (Mumcu, 1994, s. 430), Divân-ı Hümâyün ve Kubbealtı (Kütükoğlu, 1998, s. 47) gibi çeşitli isimler kullanılmıştır. Divân eski İran'da malî kayıtların yazıldığı defterlere ve bu defterleri tutan resmî dairelere verilen isimdir ve kelime itibarıyla "*Sultan Divânı*" anlamına gelmektedir (Mumcu, 1994, s. 430). Fatih Kanunnamesi'nde ise "*Divân-ı Hümâyün*" olarak geçmektedir (Seçkin, 1998, s. 159).

Devlet meselelerin görüşüldüğü bu yapı, Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusunda Dış Hazine binasına bitişiktir. 1527 yılında Topkapı Sarayı'na gelen Venedik elçisi Marco Minio, Fatih Sultan Mehmed'in (855-886/1451-1481) yaptırdığı Divânthane'nin yetersiz bulunması nedeniyle Kanuni Sultan Süleyman'ın (926-973/1520-1566) yeni bir Divânthane yaptırdığını yazmıştır (Necipoğlu, 2014, s. 114). Bostan Çelebi ise 1526 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın kâgir bir divânthane yaptırılması için emir verdiğini ve yapının inşasında saray mimarlarının ve marangozlarının çalıştığını yazmaktadır (Necipoğlu, 2014, s. 114). Bu yapı Divânthane, Defterhane ve Arşiv Odası olmak üzere üç odadan oluşmaktadır.

Odalar on bir sütunlu, L biçimli bir revak tarafından kuşatılmıştır. Üç kubbeden ibaret olan bu yapı, 1665 saray yangınında çok ciddi hasar görmüş; Sultan IV. Mehmed (1058-1098/1648-1687) tarafından neredeyse yeniden yaptırılmıştır (Ortaylı, 2013, s. 47). Bugün geniş saçakları, geniş pencereleri ve altın yaldızlı bronz parmaklıkları ile Lale devrinin mimari özelliklerini yansıtmaktadır.

Divânthane'yi gösteren beş minyatür bulunmaktadır. Bunlardan 28b, 36b ve 142b numaralı minyatürlerde Divânthane geniş bir kemer açıklığına sahiptir ve mekânın içi gösterilmiştir. Bu üç minyatürde sağ köşede kâtiplere ait olan kırmızı tahta sekiyi, Divânthane'ye girişi sağlayan palmet benzeri tepelikli basık kemerli kapıyı, odayı üç yönde saran kırmızı renkli sediri, tavandan sarkan altın yaldızlı topu ve Sultan'ın divân toplantılarını izlediği kırmızı kafesli pencereyi görmekteyiz. 142b numaralı minyatür 28b ve 36b'den farklı olarak Divânthane'nin sol ve sağ köşesinde olmak üzere iki kapıyla resmedilmiştir. Sağ

köşede bir kısmını gördüğümüz kapı, Divânthane ile Defterhane arasındaki geçişi sağlamaktadır. Sol köşedeki kapı ise Divânthane’de kullanılan eşyaların depolandığı ve önemli ziyafetlerde kullanılan hizmet kapısıdır (Necipoğlu, 2014, s. 104, 117). Bu iki ayrıntı elçilerin verdiği bilgilerle ve 1790 tarihli M.D’Ohsson’un çizimiyle birebir örtüşmektedir¹⁸.

31b ve 159b numaralı minyatürler, yukarıda sözü edilen üç minyatürden ayrılmaktadır. 31b ve 159b’de Divânthane’nin sütunlu revakları resmedilmiştir. Her iki minyatürde de “L” şeklindeki sütunlu revakta kırmızı perdelerin asıldığını, üstünün bir sundurma ve kurşun kaplamalı kubbelerle örtülü olduğu görülmektedir. Bu görseller yapının aslında “L planlı ve mermer revaklı olduğu” bilgisiyle örtüşmektedir (Necipoğlu, 2014, s. 116). Her iki minyatür arasında az da olsa farklılık bulunmaktadır. 31b numaralı minyatürde üst örtüde iki kubbe yer alırken “L” şeklinde devam eden sağ köşede Adalet Kasrı bulunmaktadır. 159b numaralı minyatürde ise Adalet Kasrı sayfanın tam ortasına yerleştirilmiştir. Üst örtüde revak boyunca eşit aralıklarla yerleştirilen dört kubbe görülmektedir. Ayrıca zemini altıgen tuğlalarla kaplı revak, sol köşede kırmızı renk bir korkulukla sınırlandırılmıştır.

2.2.3. Adalet Kasrı

Adalet Kasrı, Topkapı Sarayı’nın ikinci avlusunda Bâbüsselâm ile Bâbüssaade kapıları arasında, Divânthane’ye bitişik vaziyettedir. Kanuni Sultan Süleyman (926-973/1520-1566) yeni Divânthane’nin yanına sekiz kubbeli Dış Hazine’yi yaptırınca kule, özgün hazine işlevini yitirerek yeniden biçimlenmiştir ve bu yenileme sırasında Fatih Sultan Mehmed’in (855-886/1451-1481) tuğladan yapılmış kare kulesinin üzerine taş bir bölüm eklenmesiyle yükseltilmiştir (Necipoğlu, 2014, s. 119). Floransa üslubuna uygun olarak yapılan kule saray yangınından sonra 17. yüzyılda kâgır olarak inşa edilmiştir (Ortaylı, 2013, s. 77). Bugünkü görüntüsü büyük ölçüde II. Mahmud (1223-1255/1808-1839) dönemine aittir (Tarım Ertuğ, 2012, s. 256). 45,00 metre yüksekliğindeki kare planlı kulenin ilk katı Divânthane’ye bakmakta, ikinci-üçüncü katı sahanlık, dördüncü katı ise sivri külahlıdır. Dördüncü katın her cephesinde birer pencere yer almaktadır (Ortaylı, 2013, s. 77).

Beş minyatürde Adalet Kasrı, Divânthane ile beraber resmedilmiştir. Birçok 16. yüzyıl minyatüründe, yeniden yapılmış kule köşkü kırmızı ahşap kafeslerle çevrili ve kurşun kaplı sivri külahlıyla betimlenmiştir (Necipoğlu, 2014, s. 120). 28b, 31b, 36b, 142b ve 159b numaralı minyatürlerde Adalet Kasrı’nın bu bilgiye uygun olarak ve hatta sivri kubbesinde dikdörtgen formlu bir pencere ile

¹⁸ M.D’Ohsson’a ait gravür için bakınız: Sakaoğlu, 2002, s. 102.

betimlendiği görülmektedir. Sadece 142b numaralı minyatürde kırmızı renkli kafese yer verilmemiştir.

31b numaralı minyatürde diğerlerinden farklı olarak, Adalet Kasrı gövdesi ile tasvir edilmiş ve kırmızı renk kafesli bölümü çıkma şeklinde dışarıya taşmış vaziyettedir. Bu kafesli çıkma Sultan'ın seyir köşkü olup Sultan buradan kendisini göstermeden törenleri izlerdi.

2.3. Üçüncü Avlu

2.3.1. Arz Odası

Arz Odası, Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusundan üçüncü avlusuna geçişi sağlayan Bâbüssaade Kapısı'nın karşısında "*Enderun*" denilen avluda yer almaktadır. Bu nedenle "*Divânthane-i Enderuni*" olarak da bilinir (Seçkin, 1998, s. 167).

Burası divân toplantılarından sonra sadrazamın divânda alınan kararları Sultan'a arz ettiği, devletle ilgili meselelerin görüşüldüğü, ulemâların/elçilerin ve elçilerle birlikte getirilen hediyelerin kabul edildiği yerdir. Arz Odası Fatih (855-886/1451-1481) devrinde inşa edilmişse de ilk halini kaybetmiştir (Eyice, 1991, s. 445). Bunun en önemli sebebi; 1509 yılında meydana gelen İstanbul depreminde zarar görmüş olmasıdır (Ortaylı, 2013, s. 103). Kanuni Sultan Süleyman (926-973/1520-1566) devrinde 1527-1528 yıllarında Arz Odası'nın tekrar yapıldığını saray masraf defterlerinden öğrenilmektedir (Necipoğlu, 2014, s. 137). Zaman içerisinde çeşitli onarımlar görmüş olsa da 1857 yangını sonrası ve 1946 yılında yapılan restorasyonlar en esaslı onarımlardır. Arz Odası dikdörtgen planlıdır ve bir platform üzerinde yükselmektedir. Etrafı sütunlu bir revak ile çevrili ve üzeri geniş saçaklı ahşap bir çatı ile örtülüdür.

Semavi Eyice Arz Odası'nın Edirne Sarayı'ndaki Arz Odası'nın çok yakın bir benzeri olduğunu söylemekle birlikte mimari tanımını şu şekilde yapmaktadır: "*24,05 x 18,70 m. ölçüsünde taştan bir temel üzerine oturan yapının kapalı mekânı 16,13 x 10,36 m. ölçüsünde olup etrafında 4 m. genişliğinde bir dehliz dolaşır. Geniş saçak aslında ahşap direklere otururken sonraları bu direklerin yerlerine devşirme sütunlar konularak değiştirilmiştir. Bu sütunların yirmisi yeşil breş (verde antico) ikisi beyaz mermerdendir*" (Eyice, 1991, s. 445). Burada anlatılan direklerin devşirme malzeme ile değiştirilmesi Abdülmecid zamanında (1255-1277/1839-1861) çıkan yangından sonraya ait olmalıdır. Yangın o kadar şiddetli yaşanmıştır ki geriye sadece III. Mehmed'in (1003-1012/1595-1603) sedir tahtı ile tunç kaplamalı davlumbaz kalmıştır (Ortaylı, 2013, s. 103). Bâbüssaade tarafında iki girişi bulunmakla birlikte bu iki kapı arasında "*Maruzat Penceresi*" adı verilen büyük bir pencere vardır. Gerek girişlerde gerekse revakı oluşturan kemerlerde iki renkli malzeme kullanımı görülmektedir.

Bâbüssaade'nin tam karşısında bulunan ana girişe “*Maruzat Kapısı*” denilmekte ve hemen sağında bir çeşme bulunmaktadır. İçeriye girildiğinde sağda bulunan iki küçük bölümden biri hela ve abdest odası, diğeri ise hediyelerin konulduğu yerdir. Sağ ve sol duvarlarda ikişer olmak üzere dört dolap nişi vardır. Soldakilerin ortasında 1857 yangınından kurtulan davlumbaz yer almaktadır. III. Mehmed dönemine tarihlenen değerli taşlarla süslenmiş ahşap taht ise mekânın sol köşesine yerleştirilmiştir. Odanın Maruzat Kapısı ile aynı hizada bulunan ve Enderun'a çıkışı sağlayan üçüncü bir kapısı olmakla birlikte bu kapının solunda bir çeşme daha yer almaktadır.

Kabul sahnelerinin resmedildiği; 9b, 29a, 32a, 37a, 93a, 95b, 143a numaralı yedi minyatürün konusu Arz Odası'nda geçmektedir. Arz Odası'nda geçen bu sahnelerin değişmeyen ögesi, altın işlemeli tahtında oturan padişah ve padişahın arkasında “*Zülüflü Baltacılar*” olarak bilinen grubun en kıdemlilerinden has odabaşı görevlileridir¹⁹ (Toruk, 2006, s. 168). Bu minyatürler içerisinde yer alan en sade örnek 9b numaralı minyatürdür. Bu minyatürde Sultan tahtı ve üç figür dışında üst örtü, kapı ya da pencere gibi mimariye ait herhangi bir ayrıntı bulunmamaktadır.

29a, 37a numaralı örneklerde mekânın üstün çatı ile kapatılmıştır. 29a numaralı minyatürde çatının sol köşesi dışarıya doğru taşırılmıştır. Bu görüntü tanımlamalarda kullandığımız “*geniş saçak*” tabirine uygundur ve dönemi hakkında bilgi vermesi açısından da daha gerçekçidir. Bunun yanı sıra üç örnekte yapının üzeri kubbe ile kapatılmıştır. 93a ve 95b numaralı minyatürlerde Arz Odası eş büyüklüğe sahip kubbelere örtülmüştür. 32a numaralı minyatürde ise farklı olarak hem kubbeler eş büyüklüğe sahip değildir hem de kubbelerin aralarında bacalar resmedilmiştir. Bu tarz betimlemeleri nakkaşın hayal dünyası ile ilişkilendirmek mümkündür. Üst örtüde çatı ve kubbenin birlikte görüldüğü tek örnek ise 143a numaralı minyatürdür.

Arz Odası'na ait mimari ayrıntılardan bir diğeri ise kapılardır. Maruzat Kapısı ile Enderun Kapısı'nın betimlendiği altı örnek mevcuttur. Bunlardan 29a, 32a ve 143a'da basık kemerli olarak tasvir edilen kapılar karşılıklı şekilde verilmiştir. 37a'da ise Maruzat Kapısının karşısında bulunması gereken Enderun Kapısı resmedilmemiş, Sultan tahtı buradaki boşluğa yerleştirilerek bu alan doldurulmuştur. 93a ve 95b numaralı minyatürlerde yine karşılıklı olarak verilen kapılar lentoludur.

Yedi minyatürün beşinde mekânın pencereleri görülmektedir. Bunlardan 29a ve 143a'da birer adet görülen revzenli pencere, 37a'da üç adet olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortadaki pencere üçgen tepelikli bir forma sahiptir ve bu

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Toruk, 2006, s. 167-188.

görüntüsü ile diğer minyatürlerdekinden ayrılmaz. Lakin her iki yanında, enine altıgen olarak betimlenen revzenli pencereler sadece bu minyatüre özgüdür. 93a numaralı minyatürde revzenli pencere ile dikdörtgen formu bir pencere birlikte görülürken 95b numaralı minyatürde sadece dikdörtgen formu bir pencere görülmektedir.

Bu yedi minyatürün hepsinde Arz Odası duvarlarının altıgen, sekizgen geometrik motiflerle süslenmesi, yabancı elçilerin notlarında bahsettiği zengin işlemeli çiniler hakkında bilgi vermektedir.

3. Sonuç

Minyatürlerde genel olarak aherli ve mühreli kâğıt üzerine uygulanmış suluboya ve altın yaldız tekniği görülmektedir. Desen önce “uhra” denilen kiremit rengi bir boya ile çizilir, daha sonra renklendirilirdi (Binark, 1978, s. 273). Nakkaş Osman minyatürlerinde ise bu çizgi üzerine çoğunlukla kırmızı renkle bir konturlama işlemi yapıldığı görülmektedir.

Nakkaşbaşının öncülüğünde bir atölyede üretilen minyatürlerde çeşitli şablon ve kalıplardan yararlanıldığı bilinmektedir (Binark, 1978, s. 273). Minyatürlerde kullanılan bu kalıplardan ilkinin insan, hayvan ve eşya grubu oluştururken; ikinci grubu olayın içinde geçtiği doğa ve arka plan kalıpları oluşturmaktadır (Bağcı, 1989, s. 56). Ön plana hâkim olan insan figürleri önem sırasına göre arkalı-önlü dizilerek birbirini bütünüyle kapatmadan gösterilmiştir (Binark, 1978, s. 271) Nakkaş Osman’a ait minyatürlerde özellikle alt yüzeyde figürler ve motifler yatık, eğri, dik, yuvarlak gibi birden fazla düzene göre yerleştirilmiştir (Tansuğ, 2018, s. 139). İncelediğimiz örneklerde sahnenin daha kalabalık olduğu alt kısım bu anlayışla yapılmıştır. Bâbüssaade Kapısı’ndan başlayıp Divânhaneye’ye kadar dizilen ve ikinci avluyu dolduran figürler, “U” ve “S” şeklindeki bir düzene göre yerleştirilmişlerdir. Minyatürlerde hareket yönünü ve konu akışını gösteren bu diziliş, karşılıklı sayfalar halinde yapılan minyatürlerde açıkça görülmektedir (28b-29a, 31b-32a, 36b-37a, 142b-143a, 159b-160a). Bunun yanında sayfanın tamamına hâkim olma arzusu ile figürlerin merkezde konumlandırılan Sultan’ın çevresine yerleştirildiği (149a, 156b) ve sayfa geneline serpiştirildiği (34a, 146a) örnekler de vardır. Bu minyatürlerde her bir figür kendine has eylemleriyle gerçekçi bir anlayışla tasvir edilerek kalıp kullanımının getirdiği tekdüzelikten uzaklaşmaya çalışılmıştır.

Arka planı oluşturan ikinci grup kalıpların kullanıldığı minyatürlerde Arz Odası (9b, 29a, 32a, 37a, 93a, 95b, 143a) ve Divânhaneye (28b, 31b, 36b, 142b, 160a) sahnenin üst kısmını kaplamaktadır. Özellikle karşılıklı sayfalar halinde yapılan minyatürlerde mekânların yatay planda yerleştirilme zorunluluğu, sayfaları birbirinin tamamlayıcısı durumuna getirmiştir (Tansuğ, 2018, s. 102).

Ele alınan dört örnekte Sûr-ı Sultânî ya da Kal'atü's-Sultaniyye adı verilen sur duvarları ve buna eşlik eden çeşitli ağaçlar arka planı oluşturmaktadır (34a, 146a, 149a, 156b).

Nakkaş Osman aynı kalıpları kullansa bile kullandığı parçalar kendi içinde değişkenlik göstermektedir. Örneğin Arz Odası ve Divânthane bazen kubbeli bazen düz bir çatı ya da sundurma ile tasvir edilmiştir. Benzer şekilde Adalet Kasrı, çoğunlukla sayfanın sağ köşesine yakın betimlenmişken muayede (bayramlaşma) sahnesinde minyatürün ortasına alınmıştır. Bu yaklaşım, yapı sorununu çözümlemiş olan Nakkaş Osman'ın parçacı ve hatta parçalar arası değiştirmeci tavrından kaynaklanıyor olmalıdır (Tansuğ, 2018, s. 110). Bunun yanı sıra özellikle karşılıklı sayfalar halinde yapılan minyatürlerde iki bölümün biçimsel olarak uyumuna bütünüyle özen gösterilmediği de görülmektedir (Bağcı vd., 2012, s. 156). Nakkaş Osman'ın Farsça levhaların yönüne uyararak bir anlatım yaptığı bilinmektedir (Tansuğ, 2018, s. 106) ve aslında bu özellik yazının sağdan sola yazılmasının beraberinde getirdiği bir zorunluluktur.

Şâhnâme-i Sultan Murad III minyatürlü yazmasındaki Topkapı Sarayı tasvirlerinin ele alındığı bu çalışmada Topkapı Sarayı'nın çeşitli mekânlarını gösteren 12 minyatür incelenmiştir. Bunlardan Arz Odası, Bâbüssaade Kapısı, Divânthane ve Adalet Kasrı adı verilen mekânlar 12 minyatürde sayfanın ikiye bölünerek kullanıldığı ikişerli grup halinde verilmişken; Yalı Köşkü ve Top Kapısı tek sayfa minyatür şeklinde düzenlenmiştir. Alay Köşkü'nün gösterildiği minyatür ise ikili sayfa düzeninde yapılmıştır ve tek bir mekân betimlenmiştir.

Topkapı Sarayı'nın üçüncü avlusunda bulunan ve Sultan'ın özel mekânı olan Arz Odası yedi minyatürde resmedilmiştir. Günümüze kadar birçok yangın ve onarım geçirmiş olan yapı; orijinaline uygun şekilde onarılmış, planında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Burada geçen kabul ve hil'ât sahneleri bir kapıdan diğer bir kapıya kadar uzanan kalabalık figür dizisiyle gösterilmiştir. Üst örtülerindeki farklılık nakkaşın zevkini ve tercihini göstermekle birlikte en dikkat çekici husus; yabancı elçi notlarında zenginliğinden bahsedilen çiniler hakkında görsel bir kanıt sunmuş olmasıdır. Aynı zamanda duvarı süsleyen diğer bir ayrıntı ise pencere uygulamasıdır. Dikdörtgen formlu pencere ile tepe penceresi şeklindeki revzenli pencereler form bakımından günümüzdeki biçimdedir.

Sekiz minyatürde ise Bâbüssaade Kapısı ve revakları betimlenmiştir. Yarım daire kemerlerle oluşturulan revak düzeninde ve Bâbüssaade Kapısı'nın genel formunda çok değişiklik olmamakla birlikte bugün revak kemerleri sivri formludur. Değişen en önemli mimari unsur; ileriye doğru uzanan ve kapının önünü örten sayvandır. Bugünkü barok karakterli görüntüsünden çok uzak olan

sayvan; minyatürlerde Osmanlı mimari anlayışına uygun kurşun kaplamalı mütevazi bir kubbeyle kapatılmıştır.

Kubbealtı adı da verilen yeni Divânthane beş minyatürde görülmektedir. Yapı, 1665 yangınında çok ciddi hasar görmüş ve IV. Mehmed (1058-1098/1648-1687) döneminde tekrar yenilenmiştir. İncelenen minyatürler bu dönem öncesini göstermektedir. Minyatürlerdeki Divânthane'nin günümüzdeki Divânthane'den farkı; girişte yer alan palmet tepelikli kapının yerinde bugün barok karakterli bir kapının olmasıdır. Bir diğer farklılık da Divânthane'ye girmeden hemen sağda bulunan kırmızı renkli tahta sedir ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır. Yine diğer bir farklılık ise Divânthane'nin sütunlu revak kısmını tasvir eden bir minyatürde zeminin altıgen tuğlalarla döşenmiş olmasıdır.

Birbirine bitişik yapılar olması sebebiyle Adalet Kasrı ile Divânthane aynı sayfada birlikte betimlenmiştir. Arz Odası'nın sol, Divânthane'nin sağ sayfada resmedilmesiyle bugünkü görüş açısının tam tersi olan ve konu akışına uymayan görüntü yukarıda ifade edildiği gibi Nakkaş Osman'ın mekânların yer ve konumlarını değiştirme yaklaşımı ile ilgili olmalıdır. Günümüzdeki son şeklini II. Mahmud döneminde alan Adalet Kasrı barok karakterlidir ve dolayısıyla minyatürlerdeki görüntüsünden uzaktır. Minyatürlerde kırmızı renkli ahşap kafes uygulaması ve konik külahlı bir üst örtü ile betimlenen Adalet Kasrı, yabancı elçilerin gravürlerine de birebir yansımıştır. Tasvirlerdeki bu benzerlik minyatürlerin gerçeğe uygunluğunu da kanıtlamaktadır.

Çalışmada ele alınan diğer yapılar orijinalliğini yitirmiş olan Alay Köşkü, 1869 yılında Edirne-İstanbul demiryolu yapılırken yıktırılan Yalı Köşkü ve günümüze ulaşamayan Topkapı Sarayı'nın dış sur kapılarından biri olan Top Kapısı'dır. İncelenen minyatürler bu yapıların varlığını belgelemenin ötesinde mimari ve süsleme özellikleri hakkında da bilgi vermektedirler.

Çıkar Çatışması: Yazarlar tarafından çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Destek ve Teşekkür: Yazarlar tarafından destek ve teşekkür beyan edilmemiştir.

Katkı Payı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı yaptıklarını beyan etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- 📖 Aksu, H. (1981). Sultan III. Murad Şehinşahnamesi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı, IX-X, 1-22.
- 📖 And, M. (2021). Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür. İstanbul: İş Bankası.
- 📖 Artan, T. (1994). Eski Saray. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde (Cilt. 3, s. 204-205). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

- Atasoy, N. (1973). III. Murad Şehinşahnamesi, Sünnet Düğünü Bölümü ve Philadelphia Free Library'deki İki Minyatürlü Sayfa. Sanat Tarihi Yıllığı, 5, 359-387.
- Bağcı, S. (1989). Minyatürlü Ahmedi İskendernameleri: İkonografik Bir Deneme (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bağcı, S., Çağman, F., Renda, G. & Tanındı, Z. (2012). Osmanlı Resim Sanatı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Binark, İ. (1978). Türkler'de Resim ve Minyatür Sanatı. Vakıflar Dergisi, 12, 271-290.
- Çiçek, K. (2007). Osman Paşa, Özdemiroğlu. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde (Cilt. 33, s. 471-473). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- Eldem, S. & Akozan, F. (1982). Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Ertürk, V. (2013). Yenisaray'ın Deryaya Açılan Kapısı: Yalı Köşkü. Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8 (7), 185-199.
- Eyice, S. (1989). Alay Köşkü. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde (Cilt. 2, s. 349-350). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- Eyice, S. (1991). Arz Odası. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde (Cilt. 3, s. 445-446). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- Eyice, S. (1991). Bâbüsaaâde. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde (Cilt. 4, s. 408-409). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- Eyice, S. (1993). Alay Köşkü. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde (Cilt. 1, s. 177). İstanbul: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi.
- Fetvacı, E. (2013). Sarayın İmgeleri-Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih. Nurettin Elhüseyni (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Firdevsî (2013). Şahnâme. Necati Lugal (Çev.). İstanbul: Kabcacı.
- Hovhannesyan, S. S. (1996). Payitaht İstanbul'un Tarihçesi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 34.
- Kanar, M. (2010). Şahnâme. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde (Cilt. 38, s. 289-290). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- Kançal Ferrari, N. (2015). Topkapı Sarayı. Coşkun Yılmaz (Ed.). Antik Çağ'dan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi içinde (Cilt. 8, s. 140-151). İstanbul: İBB Kültür.
- Kazan, H. (2010). Farklı Açından Bir Bakışla Şehnameci Seyyid Lokman'ın Saray için Hazırladığı Eserler. Osmanlı Araştırmaları, 35, 117-136.

- 📖 Kütükoğlu, M. (1998). Minyatürlerde Divân-ı Hümâyûn ve Arz Odası. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, 16, 47-68.
- 📖 Mahir, B. (1999). Türk Minyatürlerinde Hil'ât Merasimleri. Belleten, 63, 238, 745-754.
- 📖 Mahir, B. (2012). Osmanlı Minyatür Sanatı. İstanbul: Kabalcı.
- 📖 Mumcu, A. (1994). Dîvân-ı Hümâyûn. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde (Cilt. 9, s. 430-432). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- 📖 Müller-Wiener, W. (2001). İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Ülker Sayın (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- 📖 Necipoğlu, G. (2014). 15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı - Mimari, Tören ve İktidar. Ruşen Sezer (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- 📖 Neşri, M. (1984). Neşri Tarihi II. Mehmet Altay Köymen (Haz.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- 📖 Ortaylı, İ. (2013). Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı. İstanbul: Bank Asya Kültür.
- 📖 Öz, E. (2019). İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde Bulunan FY1404 Numaralı Şehinşahname'nin Minyatürleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- 📖 Sağdıç, E. (2018). Topkapı Sarayı'nın İkinci Avlusunun Dönüşümü ve Kayıp Mekânları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi / Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 📖 Sakaoğlu, N. (2002). Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Sarayı Hümâyûn Topkapı Sarayı. İstanbul: Denizbank.
- 📖 Seçkin, N. (1998). Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma (1453-1755). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- 📖 Şimşirgil, A. (2005). Taşa Yazılan Tarih Topkapı Sarayı. İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları.
- 📖 Tarım Ertuğ, Z. (2012). Topkapı Sarayı. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde (Cilt. 41, s. 256-261). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- 📖 Tansuğ, S. (2018). Şenlikname Düzeni Türk Minyatüründe Gerçekçi Duyuş ve Gelişme. İstanbul Everest.
- 📖 Tezcan, H. (1994). Sur-ı Sultani. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde (Cilt: 7, 72-74). İstanbul: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi.
- 📖 Toruk, F. (2006). Topkapı Sarayı Zülüflü Baltacılar Koğuşu. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), 5, 167-188.

- 📖 Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- 📖 Woodhead, C. (2010). Şehnâmecî. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde (Cilt. 38, s. 456-458). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- 📖 Yoldaş Demircanlı, Y. (1989). İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi. İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- 📖 Yurteser, S. T. (2009). Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa 422 Numaralı Firdevsî Şahnâmesi Minyatürleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

RESİMLER

Resim 1: Safevi elçisi Maksud'un Sultan'inhuzuruna kabulü - *Şehinşâhnâme II*, TSMK, B.200, 1001/1592-3, 28b. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir).

Resim 2: Safevi elçisi Maksud'un Sultan huzuruna kabulü - *Şehinşâhnâme II*, TSMK, B.200, 1001/1592-3, 29a. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir).

Resim 3: Acem seferinden dönen Serdar Paşa'nın Sultan huzuruna kabulü - *Şehinşâhnâme II*, TSMK, B.200, 1001/1592-3, 31b. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir).

Resim 4: Acem seferinden dönen Serdar Paşa'nın Sultan huzuruna kabulü - *Şehinşâhnâme II*, TSMK, B.200, 1001/1592-3, 32a. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir).

Resim 5: Acem elçisi ve erkânının Alay Köşkü'nden seyri - *Şehinşâhnâme II*, TSMK, B.200, 1001/1592-3, 34a. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir).

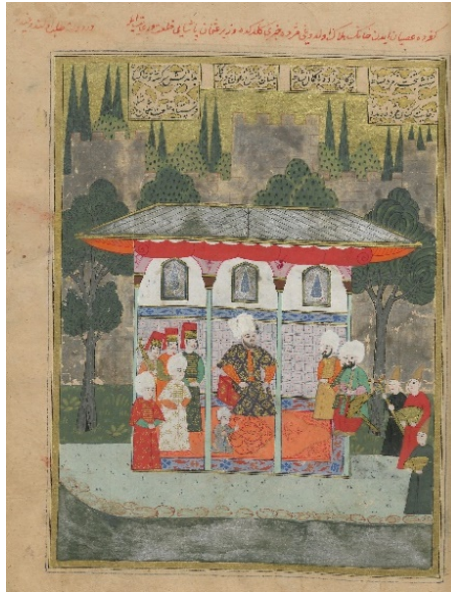
Resim 6: Fas elçisinin Sultan huzuruna kabulü - *Şehinşâhnâme II*, TSMK, B.200, 1001/1592-3, 142b. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir).

Resim 7: Fas elçisinin Sultan huzuruna kabulü - *Şehinşâhnâme II*, TSMK, B.200, 1001/1592-3, 143a. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir).

Resim 8: Nurbanu Sultan'ın naaşının Topkapı Sarayı'ndan çıkarılması - Şehinşâhnâme II, TSMK, B.200, 1001/1592-3, 146a. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir).

Resim 9: Vezir Osman Özdemiroğlu'na Yalı Köşkü'nde hil'ât verilmesi - Şehinşâhnâme II, TSMK, B.200, 1001/1592-3, 149a. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir).

Resim 10: III. Murad ile erkân-ı saadetin bayramlaşması - *Şehinşâhnâme II*, TSMK, B.200, 1001/1592-3, 159b. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir).

Resim 11: III. Murad ile erkân-ı saadetin bayramlaşması - *Şehinşâhnâme II*, TSMK, B.200, 1001/1592-3, 160a. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına aittir).